

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 338.585

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/171-1>**Мацьків В. В.**

аспірантка,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0526-5177>**Matskiv Viktoriia**

Odesa I.I. Mechnikov National University

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Трансакційні витрати є доволі поширеною темою дослідження в сучасній економіці, проте недостатньо розкритою в багатьох аспектах. Зокрема, це стосується їхньої ролі в системі державного регулювання загалом та в процесі функціонування публічної влади зокрема. Отже, перед нами стоїть завдання окреслення певної теоретичної бази для загального розуміння та можливості подальших емпіричних досліджень таких витрат, які в перспективі дадуть змогу оцінити ефективність функціонування публічної влади. Ми почали реалізацію цього завдання у попередньому дослідженні, присвяченому теоретичним концепціям трансакційних витрат державних інституцій. Це дослідження є логічним продовженням попереднього, яке передбачає виокремлення моделей сприйняття держави в контексті теорії трансакційних витрат, пропозиції щодо розуміння сутності таких витрат, розгляд наявних класифікацій та розроблення власних пропозицій.

Ключові слова: трансакційні витрати, публічна влада, публічні трансакційні витрати, державні трансакційні витрати, муніципальні трансакційні витрати.

TRANSACTION COSTS IN THE STATE REGULATION SYSTEM

Transaction costs in the public sector are an understudied topic that can improve the understanding of governance processes within the public authorities and provide criteria for evaluating their effectiveness. The purpose of this study is to outline a certain theoretical framework, in particular the essence and types of transaction costs in the public sector. It is done in order to provide a basis for later empirical research. The author uses the analogy method of transferring existing theoretical findings from the context of the firm to the context of public authorities; the synthesis method in the process of transforming various theoretical concepts that consider the relationship of the state and transaction costs into three basic models of the perception of public authorities; the method of analysis in the process of identifying the various structural components of the transaction costs of public authorities. The results of the investigation allow us to distinguish state and municipal transaction costs within the concept of public transaction costs. All of them contain political, economic and institutional transaction costs. It is proposed to consider internal (constitutive transaction costs and costs of exploitation of the public system) and external (regulatory) transaction costs within the framework of institutional transaction costs. The well-known classifications of transaction costs, which were mainly proposed in relation to the private sector, but can be used in other areas, in particular in relation to public power, are considered: *ex ante* and *ex post* costs; explicit and implicit transaction costs; measurable and unmeasurable. It is also suggested to introduce the concepts of single and integral transaction costs. This section provides a new approach to the process of evaluating transaction costs, not only for the public sector, but also for the private sector. The classification of public transaction costs proposed in this study is the basis for later discussions of this topic in academic circles and in the educational process, as well as the basis for quantitative and qualitative evaluation of public transaction costs.

Keywords: transaction costs, public authorities, public transaction costs, government transaction costs, municipal transaction costs.

JEL classification: D23, G28

Постановка проблеми. Відсутність усталеної термінологічної, класифікаційної та методологічної бази для емпіричних досліджень публічних трансакційних витрат не дає змогу об'єктивно оцінити рівень та роль таких витрат у функціонуванні публічної влади. Це унеможливує визначення ефективності державної та муніципальної влади, виявлення прогалин у процесі реалізації операцій на цьому рівні та формування пропозицій щодо їх оптимізації. В умовах України, коли для публічних установ характерним є накопичення

бюрократичних норм, без розуміння необхідності виконання їх більшості, гостро постає потреба в їх об'єктивному аналізі. Саме розроблення теорії трансакційних витрат публічної влади може стати ключем до вирішення цих питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні способи класифікації трансакційних витрат ми можемо зустріти в працях таких дослідників, як О. Вільямсон [8], О.Ф. Івашина [12], С.В. Малахов [11], Д.С. Норт [1], І.М. Паска [10], О.В. Тарасенко [9]. Зокрема, дуже

відомими є класифікація О. Вільямсона, що розподіляє трансакційні витрати за моментом виникнення, та класифікація Д.С. Норта, який поділяє трансакційні витрати залежно від сукупності операцій, що виникають на кожному етапі, який наближає та супроводжує укладання угоди.

Проте зазначені автори здебільшого концентрують увагу на розгляді трансакційних витрат у межах фірми, отже, запропоновані ними класифікації розглядаються саме в цьому контексті. В дослідженнях названих авторів держава здебільшого розглядається як інституція, що створює трансакційні витрати, однак не як окремий суб'єкт, який, як і фірма, здійснює операції, що супроводжуються виникненням трансакційних витрат. Одними з небагатьох, хто розглядає трансакційні витрати в контексті держави, є Е. Фуруботна і Р. Ріхтер [3]. Втім, вони не заглиблюються у специфічні характеристики держави як суб'єкта економічних відносин, тому у дослідженні ми спробуємо запропонувати класифікацію трансакційних витрат у системі державного регулювання, враховуючи специфіку цього суб'єкта.

Мета статті полягає в аналізі наявних концепцій та розробленні власних пропозицій класифікації публічних трансакційних витрат.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на відсутність загальноприйнятого трактування трансакційних витрат та враховуючи теоретичні напрацювання, розглянуті у дослідженні «Теоретичні концепції трансакційних витрат державних інституцій в економічній науці» [2], під трансакційними витратами у широкому значенні ми будемо розуміти супутні витрати, що супроводжують здійснення операцій.

Також вважаємо за необхідне виокремити три такі моделі сприйняття держави в теорії трансакційних витрат, що впливають із теоретичних концепцій, розглянутих у попередній нашій роботі [2]:

1. Найпоширенішою є модель, згідно з якою держава виступає певного роду регулятором економічних відносин, який впроваджує правила та норми (що зменшують або збільшують трансакційні витрати) та контролює їх дотримання.

2. Держава як сукупність суб'єктів управління, які створюють специфічний продукт (суспільні блага) та є учасниками економічної діяльності.

3. Держава як сукупність політичних агентів, які в конкуренції за владу приймають політичні рішення, що ведуть до певних політичних трансакційних витрат.

Всі ці моделі сприйняття не є помилковими, і, будучи цілком характерними для кожної держави, вони, зрештою, створюють узагальнений образ цього інституту. Водночас у кожній з цих моделей здійснюється дослідження притаманних їй трансакційних витрат, тобто можна виокремити кілька видів трансакційних витрат.

В контексті нашого дослідження найбільш доцільно серед усіх відомих класифікацій трансакційних витрат розпочати з класифікації, запропонованої у дослідженнях Е. Фуруботна та Р. Ріхтера. Автори приймають тезу про існування трансакційних витрат не лише за ринкових форм взаємодії, але й за умов функціонування фірми та держави. Ґрунтуючись на цьому, вчені пропонують виділяти такі витрати:

– ринкові трансакційні витрати (витрати використання ринкового механізму);

– управлінські трансакційні витрати (пов'язані з реалізацією права віддавати розпорядження всередині фірми);

– політичні трансакційні витрати (пов'язані з експлуатацією і коригуванням інституційних рамок державного устрою) [3, с. 58].

Нас цікавить останній вид трансакційних витрат, які автори визначають «як витрати створення суспільних благ за допомогою колективної дії» [3, с. 63]. Проте, зважаючи на розуміння іншими дослідниками (Д. Епштейн, Ш. О'Галоран [4, с. 441–464], Г. Кабальєро, Д. Сото-Онато [5, с. 333], С. Шахаб, Дж.П. Клінч та Е. О'Ніл [6, с. 264; 6, с. 132]) політичних трансакційних витрат як таких, що виникають безпосередньо під час взаємодії політичних суб'єктів та щодо прийняття політичних рішень, вважаємо за доцільне в подальшому називати «політичні трансакційні витрати» Е. Фуруботна і Р. Ріхтера «публічними трансакційними витратами». Таке формулювання дає нам змогу виокремити державні (централізовані) та муніципальні (децентралізовані) трансакційні витрати як пов'язані, однак відмінні види публічних трансакційних витрат.

Враховуючи розподіл цих витрат, запропонований Е. Фуруботном та Р. Ріхтером, та вищезгадані моделі сприйняття держави, ми пропонуємо виокремлювати такі їх види в межах публічної влади:

- політичні трансакційні витрати;
- економічні трансакційні витрати;
- інституційні трансакційні витрати.

Політичні трансакційні витрати пов'язані з політичною ефективністю з точки зору переобрання, тобто йдеться про політичних агентів, їхні рішення та відносини між ними. Наївно вважати, що діяльність таких політичних агентів завжди спрямована на задоволення суспільних потреб. Перебування при владі надає свої переваги, зацікавленість у яких може спонукати приймати рішення, що ефективні на електоральному полі. Проте тут так само існують обмежена раціональність та неповнота інформації, що унеможлиблює відсутність трансакційних витрат. Кожне рішення матиме певні політичні трансакційні витрати, які будуть впливати на можливість переобрання.

Економічні трансакційні витрати спричинені економічною діяльністю публічних інститутів на ринку, що передбачає взаємодію з іншими економічними суб'єктами. Зокрема, до такої діяльності належать публічні закупівлі товарів, робіт та послуг. Також сюди можна віднести взаємодію між різними державними інститутами (наприклад, між об'єднаними територіальними громадами (ОТГ), між ОТГ і містами обласного значення) та їх взаємодію з різноманітними міжнародними інститутами чи іншими країнами щодо реалізації тих чи інших проєктів.

Інституційні трансакційні витрати певною мірою подібні до внутрішньофірмових трансакційних витрат. Ми можемо поділити їх на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх інституційних трансакційних витрат належать такі витрати, запропоновані Е. Фуруботном та Р. Ріхтером:

– засновницькі або установчі трансакційні витрати (витрати створення, підтримки та зміни формальної і неформальної політичної організації системи); сюди входять витрати, пов'язані зі встановленням правових

рамок, адміністративної структури, військової, освітньої, судової системи тощо;

– витрати експлуатації публічного устрою (поточні витрати на законодавство, оборону, здійснення правосуддя, транспорт та освіту); так само, як і в приватному секторі, здійснення цих публічних функцій вимагає витрат на пошук інформації, прийняття рішень, видання розпоряджень, моніторинг та примус до виконання [3, с. 63].

До зовнішніх витрат належить особливий вид витрат, який відрізняє державу від інших суб'єктів економічної діяльності, адже лише держава створює сукупність правил та норм, які покликані регулювати та координувати діяльність економічних суб'єктів, проте водночас породжують трансакційні витрати, тобто йдеться про витрати, тягар яких лягає на всіх суб'єктів економічної діяльності, проте породжує їх держава. Варто зазначити, що держава в особі суб'єктів управління, що здійснюють певні види операцій, теж приречена нести такі витрати. Нині ми можемо назвати їх регулятивними трансакційними витратами.

Варто також згадати інші класифікації трансакційних витрат, що створювались скоріше стосовно фірми та ринку, проте можуть так само стосуватись і держави.

Зокрема, не можна не згадати запропоновану О. Вільямсоном класифікацію, в якій трансакційні витрати поділяються на *ex ante* і *ex post* [8, с. 55–57]. До *ex ante*, попередніх витрат, він відносить витрати пошуку інформації, витрати ведення переговорів, витрати вимірювання якості товарів та послуг і витрати укладання контракту. До остаточних витрат (*ex post*) він

відносить витрати моніторингу та запобігання опортунізму, витрати специфікації та захисту прав власності, витрати захисту від необґрунтованих претензій з боку третіх сторін. Такі види витрат можуть цілком стосуватись операцій будь якої сфери.

Також у наукових публікаціях часто можна зустріти поділ трансакційних витрат на явні та неявні (О. В. Тарасенко [9], І. М. Паска [10], С. В. Малахов [11], О. Ф. Івашина [12]), який стосується трансакційних витрат фондового ринку, агробізнесу та інших сфер. Явні витрати вважаються видимою частиною трансакційних витрат, які можуть бути визначені до початку операції. Такі витрати можна прогнозувати, аналізувати, контролювати. Неявні витрати важко передбачити, відповідно, їх контроль та облік є неможливими. Їхня аналітична обробка стає можливою лише після виникнення таких витрат. Інакше такі витрати можна назвати прогнозованими та, відповідно, непрогнозованими.

Водночас усі вищезгадані види трансакційних витрат мають важливу характеристику, а саме можливість або неможливість їх кількісної оцінки, що породжує інший їх розподіл, а саме на вимірні та невимірні. Така класифікація є важливою з точки зору запровадження обліку трансакційних витрат в економічних системах, зокрема в межах державної статистики, що нині є проблематичним.

Окрім вищезгаданих класифікацій, ми пропонуємо в межах емпіричних досліджень розподіляти трансакційні витрати на одиничні та інтегральні. Одиничними трансакційними витратами будемо вважати витрати, що виникають під час здійснення кожної окремої операції, а інтегральними трансакційними витратами –

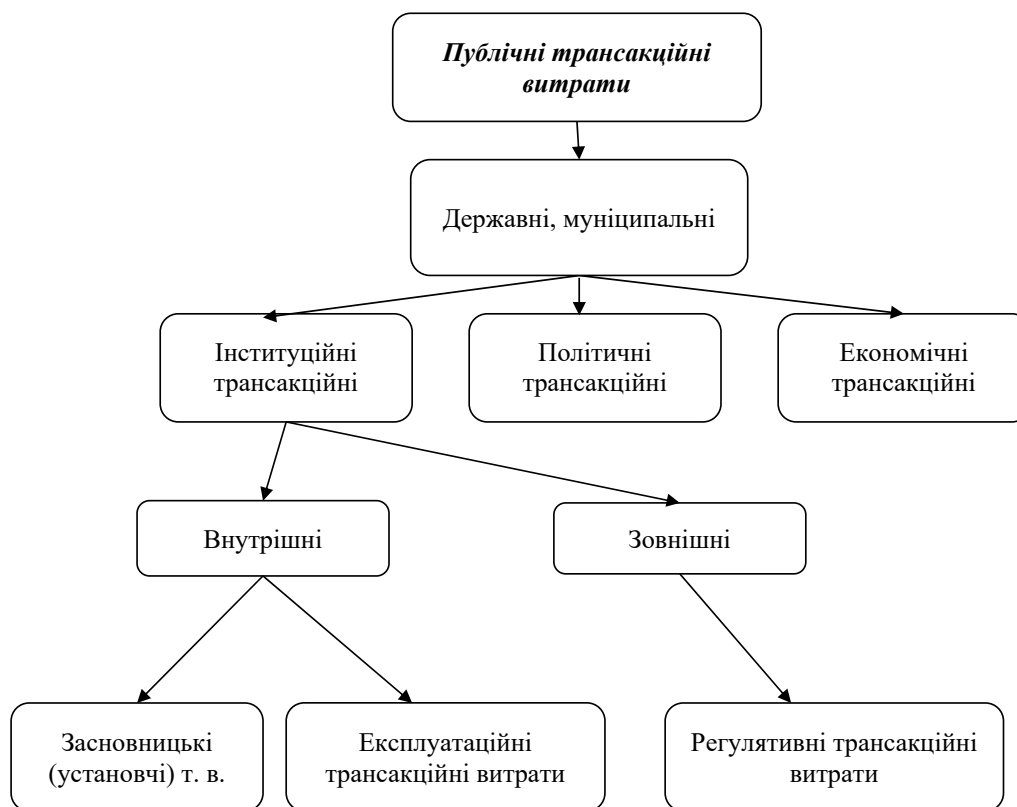


Рис. 1. Класифікація державних трансакційних витрат

Джерело: складено авторкою

суму витрат, що виникають у процесі реалізації усієї сукупності досліджуваних операцій.

Такий розподіл важливий з точки зору інтерпретації емпіричних результатів досліджень та їх використання для порівняльного аналізу й аналізу ефективності інституціональної архітектури країн, адже дослідження так званих трансакційних секторів з урахуванням лише загальних кількісних показників не дає достатньо матеріалу для розуміння причинно-наслідкових зв'язків.

Висновки. Запропонована класифікація публічних трансакційних витрат являє собою каркас або «мапу» для подальшого дослідження таких витрат. Зокрема, це дає змогу виокремити операції, що належать до публіч-

ної сфери, та розмежувати їх за рівнем (державні та муніципальні) та сферою виникнення (політичні, економічні, інституційні), а також за можливістю їх прогнозування та кількісної оцінки. Окрім того, запропонований розподіл трансакційних витрат на одиничні та інтегральні, а також наше сприйняття та розуміння інституційних змін та їх впливу на суспільство спонукає нас висунути такі гіпотези.

Гіпотеза 1. Зменшення одиничних трансакційних витрат приводить до збільшення кількості операцій.

Гіпотеза 2. Збільшення кількості операцій приводить до збільшення сукупних трансакційних витрат.

Перевірка цих гіпотез є окремою темою для досліджень, які ми плануємо здійснити в подальшому.

Список використаних джерел:

1. North D.C. A Transaction Cost Approach to the Historical Development of Politics and Economies. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*. 1989. Vol. 145. No. 4. P. 661–668.
2. Мацьків В.В., Крючкова Н.М. Теоретичні концепції трансакційних витрат державних інституцій в економічній науці. *Підприємництво та інновації*. 2020. Вип. 12. С. 14–20.
3. Furubotn E.G., Richter R. *Institutions and Economic Theory: The Contribution of the New Institutional Economics*. Michigan : The University of Michigan Press, 2005. 150 p.
4. Epstein D., O'Halloran S. *Delegating Powers. A Transaction Cost Politics. Approach to Policy Making under Separate Powers*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 316 p.
5. Caballero G., Soto-Onate D. Why transaction costs are so relevant in political governance? A new institutional survey. *Brazilian Journal of Political Economy*. 2015. № 2. P. 330–352.
6. Shahab S., Clinch J.P., O'Neill E. Accounting for Transaction Costs in Planning Policy Evaluation. *Land Use Policy*. 2018. № 70. P. 263–272.
7. Shahab S., Clinch J.P., O'Neill E. Timing and distributional aspects of transaction costs in Transferable Development Rights programmes. *Habitat International*. 2018. № 75. P. 131–138.
8. Williamson O.E. *The Economic Institutions of Capitalism*. New York : Free Press, 1985. 450 p.
9. Тарасенко О.В. Зміст та структура трансакційних витрат фондового ринку. *Менеджер. Серія: Економіка*. 2016. № 4. С. 61–67.
10. Паска І.М. Трансакційні витрати та їх вплив на ефективність збуту сільськогосподарської продукції. *Агросвіт*. 2015. № 16. С. 19–24.
11. Малахов С.В. Трансакционные издержки в российской экономике. *Вопросы экономики*. 1997. № 7. С. 77–86.
12. Івашина О.Ф. Інституціоналізація економічного розвитку. Дніпропетровськ : Наука та освіта, 2009. 284 с.

References:

1. North D.C. (1989) A Transaction Cost Approach to the Historical Development of Politics and Economies. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*. Vol. 145, no. 4, pp. 661–668.
2. Mačків V.V., Kriuchkova N.M. (2020) Teoretychni kontseptsii transaktsiinykh vytrat derzhavnykh instytuttsii v ekonomichnii naučii. [Theoretical concepts of the transaction costs of state institutions in economic science]. *Pidpryemnytstvo ta innovatsii* [Entrepreneurship and Innovation], no. 12, pp. 14–20. (in Ukrainian)
3. Furubotn E.G., Richter R. (2005) *Institutions and Economic Theory: The Contribution of the New Institutional Economics*. Michigan: The University of Michigan Press. 150 p.
4. Epstein D., O'Halloran S. (1999) *Delegating Powers. A Transaction Cost Politics. Approach to Policy Making under Separate Powers*. Cambridge: Cambridge University Press. 316 p.
5. Caballero G., Soto-Onate D. (2015) Why transaction costs are so relevant in political governance? A new institutional survey. *Brazilian Journal of Political Economy*, no. 2, pp. 330–352.
6. Shahab S., Clinch J.P., O'Neill E. (2018) Accounting for Transaction Costs in Planning Policy Evaluation. *Land Use Policy*, no. 70, pp. 263–272.
7. Shahab S., Clinch J.P., O'Neill E. (2018) Timing and distributional aspects of transaction costs in Transferable Development Rights programs. *Habitat International*, no. 75, pp. 131–138.
8. Williamson O.E. (1985) *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: Free Press. 450 p.
9. Tarasenko O.V. (2016) Zmist ta struktura transaktsiinykh vytrat fondovoho rynku [Content and structure of stock market transaction costs]. *Menedzher. Seriiia Ekonomika* [Manager], no. 4, pp. 61–67. (in Ukrainian)
10. Paska I.M. (2015) Transaktsiini vytraty ta yikh vplyv na efektyvnist' zbutu sil'skoho gospodar'skoi produktsii [Transaction costs and their impact on the efficiency of agricultural products marketing]. *Ahrosvit* [Agrosvit], no. 16, pp. 19–24. (in Ukrainian)
11. Malahov S.V. (1997) Transaktsionnye izderzki v rossijskoj ekonomike [Transaction costs in the Russian economy]. *Voprosy ekonomiki* [Issues of economics], no. 7, pp. 77–86. (in Russian)
12. Ivashyna O.F. (2009) *Instytutsionalizatsiia ekonomichnoho rozvytku* [Institutionalization of economic development]. Dnipropetrovsk: Nauka ta osvita [Science and education]. 284 p. (in Ukrainian)